

Raziskovalna naloga
OŠ Frankolovo

LJUDSKI INSTRUMENTI

VODNI BOBEN ali ŽEHTER POJE (ETNOLOGIJA)

Mentor: Mitja Žitnik
Lektor: Mitja Žitnik

Avtorji
Matic Jošt
Marisa Mastnak
Janez Horvat
(vsi 5. razred)

Frankolovo, 2006

KAZALO:

1. Povzetek
2. Zahvala
3. Uvod- opredelitev naloge
4. Teoretični del
5. Eksperimentalni del
6. Zaključek
7. Seznam literature
8. Priloge

1. POVZETEK

V raziskovalni nalogi smo obdelali pravzaprav dokaj nepoznano (ali zelo pozabljeno) temo o ljudskem instrumentu in s tem ponovno odkrili in približali temo, ki zdaj zagotovo ne bo šla v pozabo. Tako smo ponosni na svoje delo, ker kaj takega seveda nismo pričakovali.

Odkrivali smo pravzaprav čisto na novo in opisali ljudsko glasbilo, ki je po naše eno najbolj iz narave zraslih instrumentov. S tem smo dali možnost, da bodo vedno bolj pogoste skupine ljudskih ali vaških pevk in pevcev lahko uporabljale še en instrument, ki je po svoji nepoznanosti in seveda zanimivi uporabi izredno zanimiv.

Zavedamo se, da bodo vodni bobni na novo narejeni, vendar smo mi v naši nalogi raziskali in uporabili le zelo stare elemente.

2. ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem sodelavcem, ki smo jih spoznali na naših teoretično-eksperimentalnih obiskih, predvsem pa tistim, ki so poimensko navedeni v nalogi, ki so nam “ starine “ posodili za pol leta.

Posebna zahvala tudi OŠ Frankolovo za razumevanje in pomoč, predvsem pa našemu mentorju in razredniku g. Mitju Žitniku.

Brez njegove vztrajnosti, lahko mirno priznamo, bi nam zmanjkalo volje in naloge verjetno ne bi mogli dokončati.

3. UVOD

Odločili smo se raziskovati tri teme:

- A.   poznano vodnega bobna pri ljudeh,
          zgodovina in odsev v svetu,
          iskanje originalnih starih elementov glasbila,

- B.   zakonitosti vodnega bobna,
          deli, izdelava in tehnika igranja, tolkala,

- C.   uporaba: v glasbi, pri petju in pri plesu.

4. Teoretični del

O vodnem bobnu nismo našli nobenih teoretičnih razprav v literaturi, le na internetu smo lahko prebrskali in se dokopali do nekaterih podatkov. Sam naziv se seveda pojavlja na različnih področjih:

- kot del v strojništvu,
- kot sestavni del različnih aparatov,
- seveda v naravoslovju, kjer označuje rečne mrtvice ali celo tolmune,
- in seveda v opisu glasbil glasbenikov iz eksotičnih dežel.

A. 1. POZNANOST VODNEGA BOBNA PRI LJUDEH

Vodni bobni so pravzaprav zelo malo, ali celo skoraj popolnoma neznani v **Sloveniji**. Po naših obiskih ljudi na terenu in seveda po združitvi opažanj, nam niti eden ni znal povedati, da je za vodni boben že slišal.

Prav to nas je še bolj spodbudilo, da smo še bolj vztrajno iskali podatke. V okolici Frankolova ni bilo nikogar, ki bi boben poznal, pa tudi v bližnji okolici- do Celja in Konjic- ni nihče slišal za takšno glasbilo.

Smo pa zvedeli, kar nekaj drugih zanimivih podatkov, ki bi jih bilo morda vredno raziskati seveda v kakšni drugi raziskovalni nalogi. Najbolj zanimiv podatek se nam je zdel, da je originalni slovenski glasbeni trio sestavljen iz harmonike, violine in baritona.

Ko smo ljudem opisali vodni boben, jim je seveda opis omogočil razmišljanje v tej smeri, kakšne stvari pa so uporabljali za poudarjanje ritma na veselicah, druženjih in pri ljudskih običajih.

Tako smo zvedeli, da mnogo stvari “ **P O J E** “.

Pri tem je seveda za ljudi nepomembno, ali je glasbilo polnjeno (npr. s tekočino) ali ne. Važno je, da glasbilo proizvaja zvok, pa kakršenkoli je ta zvok. Včasih je bilo pomembno, da je bil ta zvok čim bolj bučen, da je preglasil vse ostale.

Za nas je bilo pa še kako pomembno, kajti vse, kar je bilo polnjeno z vodo, šteje kot vodni boben. Tako so ljudje igrali na polnjene buče, ki so s tem imele bolj “zamolkel zvok”, na steklenice, ki so bile polnjene z vodo, pa tudi na različne mehove z vodo. Toda razen steklenic, noben drugi instrument ni imel pomembnejše vloge kot glasbilo. Bili so v bistvu samo dodatki za proizvodnjo hrupa (ritma) in predvsem so imeli to značilnost, da so dali ljudem možnost sodelovanja pri igranju. Ta občutek pa

je zelo pomemben pri različnih domačih praznikih- koline, ličkanje, trgatev idr. -, saj ljudje doživljajo glasbo ne samo s petjem in gibanjem v ritmu (ne samo ples), ampak tudi z aktivnim sodelovanjem v “ igranju “.

Edino pričevanje o samostojnem igranju na vodni boben kot na glasbilo, je bilo navedba g. Žitnika, da je še v sedemdesetih letih v Slovenskih Goricah živel “ frajkinclar Izi “, ki je nosil žehtar s seboj in ga uporabljal pri petju pri domačijah, kjer se je ustavil.

“ Frajkinclar Izi “ je bil posebnejš, ki ga še nisem zasledil nikjer drugje. Ni imel stalnega prebivališča, saj je hodil po Goricah celo leto. Ustavil se je, kjer ga je zalotil mrak, jedel je, kjer je dobil kaj za pod zob in spal je, kjer je nanoslo.

Preživil je se je s prodajo koz za žaganje drv, ki jih je prenašal s seboj na zelo posrečen način. Ko sem ga jaz videl, je imal tri koze. Seveda je normalno takšne koze težko naenkrat prenašati po svetu. Zato se je premikal tako, da je posamezno kozo prestavil za približno deset metrov naprej in se nato vrnil po drugo in po tretjo. Tako se je pomikal zelo počasi, saj je moral prehoditi kar trikratno razdaljo.

Oblečen je bil, za svetek in petek, v dolg črn plašč in volneno kapo in nosil je težke čevlje. Na hrbtu je nosil pleten koš, v njem stvari, ki jih je potreboval in seveda žehtar, ki ga je uporabljal za izvabljanje glasbe. Govoril je vedno v rimah, zelo počasi in premišljeno, zato so ga imeli kmetje za modreca, saj je poznal vse novosti “ iz daljnjih krajev “ in znal “ okrogle “ pripovedovati in peti.

Pri hiši se je ustavil samo v dveh primerih: če so ga povabili domačini ali pa, če je moral prenočiti. Mnogokrat se je kar sam splazil na senik, kjer je prespal, ljudje pa so vedeli, da je pri njih zaradi koz, ki jih je postavil na vidno mesto. Če so se hoteli z njim pogovarjati ali kupčevati, so ga poklicali, drugače pa so mu samo nastavili hrano in pitje. Naslednji dan je odšel, ne da bi domačini vedeli, kdaj je odšel.

Kadar so ga pa ljudje zadržali za več dni, je vsekakor vsaj en večer pripovedoval in pel okrogle. Takrat so mu morali domačini napolniti žehtar z vodo, dati dovolj velik krompir in pa seveda špilo. Tako je začel peti in igrati, da se je mladim in starim iskriло v očeh in seveda izpod peta.

Nikjer drugje v Sloveniji nisem zasledil takšnega potujočega ljudskega pevca-frajkinclarja,” nam je opisal zanimivo zgodovinsko posebnost g. Žitnik.

Slika povzeta: Ivan Zupanc: Citre in njihov čas, revija Gea, št. 12, letnik XV, december 2005; str. 68.

Prav tako, kot je igralec v ljudski igri iz Šentjurja prenašal citre v svojem košu, si mi predstavljamo, da je naš " fajkincler Izi " prenašal žehter " in ostale potrebščine. Prepričani smo, da je bil le drugače oblečen.

Podobo smo našli, ko smo bili v šoli v naravi nad Jesenicami, v Javorniškem rovtu. Tam smo med drugimi revijami brskali tudi po reviji Gea in z veseljem našli podobo potujočega citrarja, ki nam je omogočil vsaj približni vpogled v situacijo, ki mora biti podobna našemu bobnarju. Pa še eno stvar smo dodali naši nalogi- vsaj malo " duha " po preteklosti.

A. 2. ZGODOVINA IN POZNANOST V SVETU

V svetu pa je vodni boben znan predvsem pri manj razvitih ljudstvih, ki so z vodo življenjsko povezani in je voda v glasbene namene le eden izmed uporabe vode. Seveda smo našli podatke zelo težko, ker jih je izredno malo. Našli smo jih na svetovnem spletu in še to smo imeli srečo, da je na spletu še bil zapis nastopa afriških glasbenikov v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Ljudstva so seveda imela zelo spoštljiv odnos do narave in do vseh njenih elementov. Med temi je imela posebno vlogo seveda tudi voda, ki je gasila žejo in ogenj, ki je bila pohlevna in neukrotljiva hkrati.

Nas je seveda zanimala le glasbena vrednost vode v vodnem bobnu.

Zanimivo je, da so ga stara ljudstva uporabljala v povezavi z lesom kot posodo in seveda s tolkali. Bobni in tolkala so bila različne velikosti, seveda od namena uporabe.

Kot so Indijanci uporabljali dimne signale, so afriška in polinezijska ljudstva uporabljala vodne bobne za “ pogovor na daljavo “ (opozorila, vabila, naznanila). Tukaj so seveda imela glavno in najbolj pomembno vlogo jakost in s tem seveda slišnost zvoka.

Šele kasneje so začela ljudstva uporabljati manjše bobne za glasbo, kar je bila verjetno posledica zvočnosti vode, ki so jo lahko poslušali v strugah: šumenje, bučanje, drenje ipd.

Voda je poglobila glas navadnega lesenega bobna in mu dodala posebno barvitost in zvočnost. Kmalu so ljudstva ob ostalih primitivnih proizvajalcih ritma: ploskanje, drgnjenje, udarjanje iskala nove “ izrazne možnosti “, ki so jih z dodatkom vode seveda izjemno lepo izkoristili.

Polinezijska ljudstva pa so kmalu kot vodne bobne uporabljala tudi polnjene steklenice- le te pa so dodale vodnim bobnom tudi raznolikost v višini tona. Manj je bila steklenica napolnjena, višji glas je imela.

Igranje na “ polnjene steklenice “ je poznano tudi v Sloveniji, vendar ni bilo posebej razvito. Bilo je preveč težav, da so steklenice točno uglasili (na točno določene tone). Je pa ta tehnika zanimiva, ker lahko steklenic napolnimo toliko, kolikor pač hočemo imeti tonov (npr. eno ali dve oktavi). Z udarjanjem na steklenice pa potem na vsaki določeni steklenici zmeraj dobimo isti ton.

Malo večji problem je postavitve steklenic, ker jih je npr. v eni oktavi osem. Če jih postaviš na mizo, odmevnost ni tako močna, kot če jih obesiš na stojalo.

Igranje na steklene bobne in žehterski boben se zelo lepo dopolnjuje, zato imata poseben efekt: visoki toni steklenic in nizki toni žehterja. Seveda lahko ob tem uporabimo še različna druga tolkala: lesene žlice, vilice, udarjanje po lesu ipd.

5. Eksperimentalni del

A. 3. ISKANJE ORIGINALNIH STARIH ELEMENTOV GLASBILA ISKANJE ŽEHARJA

Matic, Janez in Marisa smo se zbrali 7.12.2005, da bi poiskali lesen molzni žehar, saj to je prava redkost, da danes najdeš lesen žehar.

Čeprav je bilo decembra, je bil lep sončen dan. Med potjo smo se pogovarjali o mnogih stvareh, kako so v starih časih ljudje živeli. Zelo smo bili radovedni, kakšen naj bi bil ta leseni molzni žehar.

Hodili smo od hiše do hiše in povpraševali po njem. Skoraj smo že obupali, da ga ne bomo našli, saj smo hodili že ves popoldan. Obhodili smo že cel Dol pod Gojko, Lipo ter večje kmetije v okolici Vranskega, a kljub temu ga še nismo našli. Skoraj se je že mračilo. Spraševali smo se, kam bi še šli, da bi ga našli. Odločili smo se, da je za danes dovolj in se napotili domov.

Ko smo šli mimo Založnikove hiše v Spodnjem Lindeku, nas je napadel sosedov pes. Razbežali smo se po hribu in se ponovno zbrali na drugem hribčku. Nadaljevali smo pot domov. Bilo je že temno, ko smo se razšli pri Gorjakovih, saj je Marisa šla v drugo smer. Janez in Matic sta šla proti Janezovemu domu. Pogovarjala sva se, kako hudo je terensko raziskovalno delo, če je edini rezultat beg pred psom.

Kmalu je prišla po Matica njegova mama.

TAKO JE MINIL DAN BREZ “ ŽEHTRA “.

Vsak po svoje smo premišljevali, kam bi se napotili naslednje dneve, da bi našli žehter.

Naslednji “ raziskovalni dan “ smo se odločili, da bomo šli v Lindek k družini Karo. Potrkali smo na vrata in odprla jih je gospa Edita Karo. Povprašali smo jo, če imajo žehter. Odgovorila je, da ga imajo.

Najprej smo ji seveda morali povedati, zakaj pa sploh potrebujemo žehter, saj so ga vsi drugi že zdavnaj zavrgli. Seveda smo ji morali tudi razložiti, kako bomo sploh igrali nanj: v žehter bomo nalili vodo, nanjo poveznili leseno skledo in po njej tolkli s krompirjem na “ špili “. Videli smo, da nam ni najbolj verjela, mogoče je tudi mislila, da se nam je malo zmešalo!

SREČA SE NAM JE NASMEHNILA. Vsi smo od radosti poskakovali in se veseli vrnili z uspešnega terenskega raziskovalnega dne.

*Veseli Matic, Marisa in Janez (sošilci iz 5. razreda OŠ Frankolovo)
s “ svojim raziskovnim plenom “.*

Šele kasneje smo ugotovili, da to sploh ni pravi žehter. Bila je vedrica, škaf. Toda vseeno smo jo uporabili, kajti šele pozneje smo ugotovili, da na celem področju Frankolovega, Konjiškega, na Dobrni in Šmartnem ni moč najti niti enega žehtarja.

Tako smo se podali na področje Podčetrka, kjer smo od mentorja izvedeli, da so v Atomskih toplicah uporabljali vodni boben člani skupine Lari fari, ki pa so točko s tolkali iz lesenih orodij poimenovali Ansambel s podstrešja.

Obiskali smo kar nekaj zbiralcev starin in nekaj kmetij, vendar nismo imeli sreče. Seveda bi lahko žehtarje (tako jih imenujejo na tem področju) na novo naredili

“ pinterji “,

vendar tega nismo hoteli. Naša odločitev je bila, da morajo biti žehtarji stari in ne novi.

Najbolj zanimivo je bilo, ko smo se telefonsko pozanimali pri ljubiteljskem zbiratelju starin Matiji Kampušku iz Spodnjega Hajnskega. Rekel je, da nima žehtarja, da pa ima

“ puteršek “,

ki tudi poje. Vsi navdušeni smo prišli k njemu, saj bomo končno dobili, kar že tako dolgo iščemo (bilo je že sredi januarja).

Toda puteršek je majhen sodček, v katerem so nosili pijačo po svetu.

Ko so bili dovolj okrogli, da so začeli peti, pa so tudi z udarjanjem na puteršek dobili glasbilo (ritem).

V začetku februarja pa smo bili vseeno uspešni. Dobili smo na posodo naslednje **lesene vedrice**:

leseni škaf – pri Karovih v Lindeku pri Frankolovem,

štulcl - mala vedrica, za nalivanje vina v šefrl- pri Slavku Toplišku na Pilštanju,

dva šefrla - večja vedrica za pretakanje vina- pri Slavku Toplišku na Pilštanju in Marku Kostanjšku iz Sedlarjevega (Podsreda),

žehtar - pri Ranču pri ribniku v Imenem pri Podčetrtku.

S tem smo končali terensko raziskovalno delo in ugotovili:

Obiskali smo kopico ljudi, ki se ljubiteljsko ukvarjajo z zbiranjem starin ali z ljudsko glasbo. Vsi so nam zagotovili, da še nikoli niso slišali za vodni boben, da pa so zvedeli nekaj novega in nadvse zanimivega.

Toda, čeprav smo bili prepričani, da je težji del naloge za nami, smo morali vedno znova premagovati nove “ problemčke “. Edino škaf je bil še v tako dobrem stanju, da je tesnil. Vse ostale vedrice so bile tako stare, da je bil les že delno preperel in ni tesnil. Namakali in namakali smo vedrice, vendar imeli probleme s prostorom, kje bi lahko celotno vedrico namočili v vodo. Problem je bil tudi zima, kajti svojega dela z namakanjem nismo mogli opravljati v naravi. Delno smo zatesnili vedrice, da smo lahko vsaj eksperimentirali z udarjanjem po bobnu. Nemalo smo se nasmejali, kajti če nisi pravilno udarjal v center poveznjene sklede, je voda pljusknila izpod krožnika in si bil moker. Ugotovili smo, da je lahko vodni boben tudi izredno zanimiva družabna igra za vse tiste, ki ne znajo pravilno udarjati nanj.

B.1. ZAKONITOSTI VODNEGA BOBNA

Vodni boben je glasbilo, ki deluje na resonanci in odmevnosti zvoka v vodi. Tako dobimo bobneč in ojačan glas, ki ga pa proizvaja zrak pod poveznjeno leseno skledo.

“ Vodne cimbele “, kot smo imenovali napolnjene steklenice z različno količino vode, je dosti lažje igrati, le uglasiti jih je izjemno težko, ker moraš imeti tonsko lestvico v ušesu.

ZGRADBA VODNEGA BOBNA

Vodni boben je sestavljen:

iz vedrice:

v katero naliješ vodo skoraj do vrha (cca 3 cm od vrha žehterja). Vedrica je lesena in različnih velikosti. Vse vedrice pa pojejo.

iz lesene sklede:

ki mora biti poveznjena (obrnjena narobe) na vodno površino. Tukaj je pomembna velikost sklede, saj mora biti vsaj nekaj centimetrov manjša od oboda žehterja.

iz tolkala:

ki je sestavljeno iz “ špile “- palice, na katero nabodeš srednje velik krompir. Krompir da tolkalu dovolj elastičnosti in mehkoobe pri udarcu. S tolkalom udarjaš po sredini dna sklede in s tem proizvedeš zvok.

B. 2. DELI, IZDELAVA IN TEHNIKA IGRANJA

Dele vodnega bobna: žehter, vodo, leseno skledo in “ krompirjevo špilo “ smo opisali v prejšnjem odstavku. Tukaj bi samo dodali, da danes sicer še obstajajo mojstri, ki znajo izdelati žehterje- “ pinterji “, vendar jih je vedno manj.

In tudi tukaj smo imeli težave. Telefonsko smo se sicer dogovorili, da nam bo Kostanjškov Mirko uredil obisk pri pinterju v Podsredi, vendar si je prav takrat pinter poškodoval prste in nismo mogli k njemu.

Zvedeli pa smo vseeno: doge s pomočjo modelov oblikuješ vsako posebej, nato pa sestaviš iz njih okvir in čisto na koncu vpneš v žehter “ poden “. Nato pa je vse skupaj potrebno še opasati z dvema kovinskima trakovima in žehtar je tu.

Tehniko igranja smo že opisali, vendar bomo ponovili:

Žehter, napolnjen z vodo, proizvaja bobneč zvok preko ujetega zraka poveznjene lesene sklede, ko se tresljaji udarca po skledi s “ krompirjevo špilo” prenesejo na vodo. Od količine zrako pod skledo je tudi odvisna

višina zvoka: manj je zraka, višji je ton, več je zraka, nižji in bolj zamolkel je ton bobna.

Vendar z vodnim bobnom ne moreš igrati melodije, namenjen je izključno ritmu in spremljavi petja ali kakšne druge “ muzike “.

Moraš biti pa resnično strokovnjak, da med udarjanjem po skledi nisi moker. Skleda se namreč premika in kadar ne udariš na sredino sklede, se ta privzdigne in “ špricne “ vodo izpod sebe. S tem nisi samo moker, tudi skleda je vedno nižje in kmalu jo moraš popraviti, da boben zopet zveni.

Vsem, ki bodo poskušali igrati na vodni boben privoščimo, da bi bili manj mokri, kar pomeni, da bodo dobro igrali na vodni boben. Tukaj seveda ponavljamo, da pa zna biti to tudi zelo zabavna družabna igra. Povabimo goste k bobnu in tekmujemo, kdo bo ustvaril najmočnejši zvok. Večina jih bo močno mokra.

6. ZAKLJUČEK

C. Uporaba: v glasbi, pri petju in pri plesu.

Prepričani smo, da je vodni boben zelo zanimivo tolkalo. Sami smog a uporabili za ritem v glasbi kot spremljavo petju in seveda za držanje ritma pri plesu.

Upamo, da bodo naše ugotovitve uporabljali ljudski pevci in godci.

Možnosti nadaljnih raziskav: prepričani smo, da bi bilo možno dodatno raziskati še druge vrste vodnih bobnov in seveda višino tona pri vseh vodnih bobnih glede na velikost “posode” in količino vode.

7. SEZNAM LITERATURE

- Ivan Zupanc: Citre in njihov čas, revija Gea, št. 12, letnik XV, december 2005; str. 68;
- Sporočilo medijem v Cankarjevem domu; Festival culture Zahodne Afrike od 1. do 3. aprila 2004; svetovni splet; cankarjev dom > press > sporočila za medije.

8. PRILOGE

Jih nimamo.